УДК 32.019:316.322

Р. М. КОЛІСНІЧЕНКО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Кіровоградський інститут

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛІСТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 51(4), с. 25–31

Однією з найважливіших передумов формування готовності людства до дієвого вирішення глобальних проблем є розвиток глобалістичної свідомості населення світу, формування людських якостей, здатних виступити основою для критичного надання об'єктивних оцінок ступеня справедливості існуючого світового порядку, визначення шляхів його якісного вдосконалення.

Всебічне об'єктивне дослідження глобалістичної свідомості людства є неможливим без детального визначення її основних структурних характеристик. Висока актуальність аналізу теоретичних засад глобалістичної свідомості, зокрема політико-психологічних особливостей її структурних компонентів, зумовлена важливим впливом глобалістичної свідомості населення світу на розвиток глобальних відносин, трансформацію найбільших світових викликів сучасності.

Структурні якості політичної культури досліджували О. Бабкіна, В. Бебик, К. Гаджиєв, В. Горбатенко, Л. Нагорна та ін. [1; 2; 5; 7; 8]. Структурні ознаки суспільної свідомості постають предметом досліджень В. Андрющенка, Л. Губерського, В. Ільїна, Ю. Кулагіна та ін. [3; 10]. На вивченні структури політичної свідомості зосередилися Ф. Кирилюк, М. Обушний, Д. Ольшанський, М. Хилько та ін. [6; 9]. Водночас структурні характеристики глобалістичної свідомості залишаються недостатньо вивченими і потребують подальшого наукового опрацювання.

У статті аналізуються структурні особливості глобалістичної свідомості, а також послідовне дослідження пізнавальних, оціночних, емоційних та самоаналітичних структурних компонентів глобалістичної свідомості.

Глобалістична свідомість є специфічною формою суспільної свідомості, що відображає ставлення до глобальних проблем людства. Цілком логічне твердження, що структура глобалістичної свідомості, як однієї з форм суспільної свідомості, є специфічним продовженням структурних елементів останньої. Беручи до уваги змістовну близькість, тісну взаємопов'язаність і перетинаємість по багатьох аспектах глобалістичної свідомості з суспільною свідомістю, її політичною формою, визначення структури глобалістичної свідомості може відбуватися за аналогією зі структурними ознаками свідомості суспільної і політичної. Це дає підстави стверджувати, що у структурі глобалістичної свідомості виокремлюються пізнавальна, оціночна, емоційна, мотиваційно-вольова сфери, а також глобалістична самосвідомість [4].

Пізнавальна сфера глобалістичної свідомості включає в себе знання щодо змісту, причин, тенденцій трансформації глобальних проблем сучасності, можливих наслідків їх майбутнього загострення, ефективних шляхів подолання, а також діяльності людства, що вже сьогодні проводиться для пом'якшення проблем світового розвитку. Відображаючи ступінь інформованості суспільства щодо глобальних проблем, пізнавальна сфера може включати в себе практичні й теоретичні знання стосовно самої глобалістичної свідомості, її змісту, типології як основи для ефективного порівняльного аналізу й удосконалення

© Р. М. Колісніченко, 2016

власних глобалістичних цінностей і поглядів, становлення глобального бачення світу з усіма його внутрішніми труднощами і суперечностями. Адже інформованість суспільства щодо ознак існуючих типів глобалістичної свідомості, об'єктивних переваг і недоліків кожного з них дає змогу здійснити чітке порівняння можливих варіантів формування ставлення до найбільших світових загроз, прогнозування їх майбутніх наслідків для певного суспільства та людства загалом.

Доцільно виокремити нульовий, практичний, популярний та теоретичний рівні обізнаності щодо глобальних проблем. Нульовий рівень є найнижчим, найпримітивнішим і характеризується відсутністю будь-яких знань щодо сучасних глобальних загроз. Така некомпетентність відносно навіть загальновідомих даних про світові процеси унеможливлює їх бодай елементарний, найпростіший аналіз, позбавляє змоги вироблення адекватного світобачення, здійснення хоча б найменшого впливу на гармонізацію системи глобальних відносин.

Практичний (низький) рівень передбачає поверхневу, вкрай обмежену інформованість щодо існуючих практичних наслідків глобальних проблем, що, звичайно, досягається шляхом ознайомлення з ними в процесі практичної життєдіяльності. Повсякденне стикання з проблемами бідності, екологічної кризи, воєнними конфліктами, відчуття безпосереднього відображення цих глобальних проблем на умовах власного життя створює підстави для зацікавленості у, швидше за все, поверхневому вивченні можливостей їх вирішення.

Популярному (середньому) рівню характерна наявність неповної, фрагментарної інформації щодо причин появи та посилення глобальних викликів, прогнозів щодо їх трансформації у майбутньому, загальновідомих способів їх нівелювання. Засвоєння цих знань зазвичай відбувається у результаті перегляду популярних передач, фільмів, новин з різних видів засобів масової інформації, дотичного ознайомлення під час навчання в освітніх закладах, спостережень за волонтерською діяльністю громадських організацій відповідного спрямування, особистої участі в їхній роботі та ін. Популярний рівень інформованості викликає занепокоєння ситуацією у світі, дає змогу здійснити аналіз широко розповсюджених у суспільному просторі даних відносно глобальних загроз, сприйняти суспільне бачення щодо необхідності вирівнювання світових процесів, зробити певний внесок у їх гуманізацію.

Теоретичний рівень є найвищим рівнем інформованості, який відрізняється оволодінням глибокими теоретичними знаннями щодо необхідних напрямів коригування та підвищення ефективності боротьби людства з глобальними загрозами, поняття, структури та типології глобалістичної свідомості. Досягнення теоретичного рівня може здійснюватися шляхом системної аналітичної діяльності, методичного аналізу стану наукової розробки глобальних проблем, особливостей їх відображення у глобалістичній свідомості населення, сучасних світових статистичних, соціологічних даних відносно глобальних тенденцій, внесених вченими пропозицій щодо їх гармонізації. На цій основі формується власне аналітичне бачення ефективних способів вирішення загальнопланетарних загроз, що відкриває можливості для найдієвішого впливу на процеси світового розвитку.

У цьому контексті існує необхідність створення умов для системного масового поширення, напрацьованих провідними науковцями, об'єктивних теоретичних знань про можливі шляхи подолання глобальних викликів, що може здійснюватися через ЗМІ, заклади освіти, культури, об'єднання громадян, інші інститути соціалізації. Адже надання об'єктивним теоретичним знанням масового характеру є запорукою правдивого інформування населення щодо глобальних проблем.

Здійснення аналізу існуючих тенденцій глобального розвитку, їх наслідків, загроз, розроблення відповідних прогнозів подальшої трансформації глобальних суперечностей охоплює оціночна сфера глобалістичної свідомості, що включає в себе систему цінностей і переконань стосовно стратегічних підходів до розв'язання глобальної пробле-

матики. До таких цінностей належать співвідношення філософських категорій справедливого і несправедливого, пріоритетність чи пригніченість людяності, гуманності, усвідомлене домінування егоїзму чи піклування про навколишній світ.

Ціннісний фундамент глобалістичної свідомості виступає стрижнем для становлення загального бачення еталонної моделі світового порядку, формування відповідних оцінок і переконань щодо значення, необхідності і дієвості тих чи інших способів вирішення глобальних проблем, виокремлення з них найбільш оптимального, дієвого і конструктивного. На цій основі відбувається оцінювання справедливості, повноти й ефективності практичної діяльності людства, спрямованої на розв'язання планетарних проблем, її порівняння з бажаними варіантами такої діяльності, формування переконаності щодо необхідних напрямів її вдосконалення задля коригування процесів світового розвитку в руслі пропорційності і гуманізації.

Слід виокремити такі види оцінювання глобальних проблем: поверхневий, егоїстичний та гуманістичний. Поверхневому виду оцінювання характерне поверхневе, обмежене, хибне уявлення щодо небезпечності існування глобальних проблем, суб'єктивне недооцінювання значення сучасних світових загроз, руйнівних наслідків їх можливого посилення у майбутньому. Більшість проблем глобального розвитку оцінюються такими, що не несуть серйозної небезпеки для людства і відповідно не потребують активного втручання у їх врегулювання. Надання занижених оцінок небезпечності загальносвітових процесів унеможливлює вироблення адекватних підходів щодо забезпечення їх гармонізації і пропорційного розвитку.

Егоїстичний вид оцінювання передбачає усвідомлення реального значення глобальних проблем, широкого кола виявів їх негативного впливу на сучасний стан довкілля, якість життя населення, воєнну, продовольчу, економічну та іншу світову безпеку. Водночас при виборі шляхів подолання глобальних загроз пріоритет надається власним егоїстичним потребам та інтересам, нехтуючи справедливими вимогами більшої частини людства. Егоїстичний вид оцінювання глобальних проблем найчастіше знаходить суспільне поширення у розвинених державах, які здійснюють домінуючий вплив на більшість економічно слабких, залежних країн, використовуючи їх ресурсний, трудовий та інший потенціал у полі своїх національних зацікавлень. Частину глобальних економічних проблем, на зразок вкрай нерівномірного розподілу світового багатства серед народів, суспільних класів, найбагатші сім'ї планети взагалі не визнають такими, що потребують розв'язання. Внаслідок широкого розповсюдження зазначеного виду оцінювання серед населення світу людство виявляється нездатним ефективно вирішувати глобальні проблеми з рівнозначним, збалансованим урахуванням інтересів усіх країн, суспільних груп, що призводить до значного загострення основних глобальних суперечностей.

Гуманістичний вид оцінювання характеризується здійсненням об'єктивних оцінок значення всього розмаїття проблем глобального розвитку, визнанням необхідності їх вирішення відповідно до гуманістичних цінностей людяності та справедливості. Переважання зазначених цінностей у глобалістичній свідомості забезпечує прагнення до гармонізації відносин між людьми на глобальному рівні, становлення справедливої системи глобальної координації, світового поширення досягнень сучасної цивілізації, запозичення усіма народами прогресивного модернізаційного досвіду, глобального пропорційного розподілу матеріальних і культурних цінностей. Домінування такого типу оцінювання глобальних проблем у свідомості людства виступає фундаментом для гуманістичного зростання людських якостей, відновлення нормального стану світової екосистеми, дієвого подолання світових диспропорцій, уникнення виявів військового та іншого насильства, створення належних умов для життя людини на всій планеті.

Емоційна сфера глобалістичної свідомості є найширшою і охоплює такі чуттєво-емоційні компоненти, як здивування, сум, страждання, співчуття, відраза, сором, гнів, страх і

тривога, зневага, ворожість, радість, почуття справедливості, любові до планети і людства тощо. Одним із видів глобалістичних емоцій є здивування, що виникає у результаті оволодіння знаннями щодо гостроти існуючих глобальних проблем, приголомшливих статистичних даних динаміки глобальних процесів на зразок світових показників дитячої чи жіночої смертності, поширення голоду, жертв воєнних дій, терактів, наслідків екологічної шкоди, нанесеної людством навколишньому природному середовищу, разючої нерівномірності розподілу світового багатства та ін. При здивуванні активізуються процеси концентрації уваги на глобальних диспропорціях, їх значенні, можливих майбутніх загрозах.

Здивування здатне посилювати інтерес до проблем глобального розвитку, викликати сум, засмучення, страждання, зумовлювати появу співчуття до чужих страждань, породжених світовими процесами. Емоційні сум і страждання, спричинені усвідомленням зростаючого негативного впливу сучасних загальносвітових тенденцій на стан планети і життя людини, виступає дієвим мотиваційним фактором розуміння гострої необхідності якнайшвидшого знешкодження основних глобальних небезпек. Наявність чи відсутність співчуття до жертв загострення глобальних проблем є показовим каталізатором людяності як однієї з найважливіших ознак гуманістичної свідомості та цілей гуманістичного виховання. Саме людяність, як вияв співчуття, альтруїзму, потреби допомагати іншим людям, разом з почуттям справедливості, перебуваючи на стику емоційної та оціночної сфер глобалістичної свідомості, лежить в основі її гармонійного розвитку.

Особливу роль у цьому процесі відіграє почуття справедливості, адже причинами переважної більшості глобальних проблем є несправедливість глобального розвитку по відношенню до цілих категорій населення, країн, регіонів, людства загалом, світової екосистеми. Сам існуючий світовий порядок, через наявні вади і диспропорції, є несправедливим за своєю сутністю, що й породжує появу і загострення більшої частини проблем глобального виміру з відповідними катастрофічними наслідками. Це дає підстави стверджувати, що ступінь розвитку почуття справедливості виступає основою вдосконалення і гуманізації глобалістичної свідомості людства. Вказане почуття слід вважати базовим структурним елементом глобалістичної свідомості, через призму якого здійснюється оцінка справедливості глобальних процесів, формування загального емоційного стану, настроїв, почуттів, власне всієї емоційної сфери.

Реакцією на знайомство з виявами глобальної несправедливості, загарбницькими війнами, бідністю, жахливими екологічними та іншими негативними наслідками глобальних процесів може бути відраза. Відраза є переважно негативним видом глобалістичних емоцій, причиною якої зазвичай виявляється усвідомлення існування глобальних обставин, що вступають у гостре протистояння з ідеологічними та моральними настановами. Під впливом відрази формується критичне суб'єктивне ставлення до принципів функціонування глобальних систем, що генерують посилення руйнівних наслідків розбалансованості світового розвитку, відбувається різкий осуд, надання категорично негативних оцінок існуючого стану глобальних відносин.

Формування відрази може супроводжуватися появою гніву як афективної реакції на усвідомлення несправедливості глобалізованого світу, наявності складних перепон на шляху його гармонізації, приведення відповідно до демократичних принципів соціального розвитку. Гнів, як форма порушення емоційної рівноваги, здатний спричинити виснаження нервової системи, його крайні вияви є шкідливими для загального здоров'я людини і суспільства. Водночас стан відрази і гніву викликає тимчасову активізацію, сплеск емоційних сил, запускає механізм інтенсифікації мозкової активності у пошуку дієвих шляхів виходу зі складної глобальної ситуації.

Емоційні переживання нерідко породжуються відчуттям сорому, що ґрунтується на суб'єктивному оцінюванні своїх дій чи бездіяльності як таких, що негативно впливають на глобальні процеси. Усвідомлення невідповідності своєї поведінки внутрішнім і су-

спільним переконанням стосовно тактичних та стратегічних підходів до вирішення глобальних проблем може стати причиною самокритики, прагнення до виправлення раніше допущених помилок, самовдосконалення, підвищення активності у вивченні особливостей глобальних диспропорцій, шляхів їх вирівнювання. Відчуття глобального сорому сприяє посиленню боротьби за досягнення гармонічної єдності людини і природи, утвердження справедливих відносин між людьми на глобальному рівні.

Іншим видом емоцій, що виникають у результаті аналізу сучасних тенденцій посилення світових небезпек, проектування їх подальшого зростання, є тривога і страх перед екологічними, соціально-економічними, воєнно-політичними та іншими глобальними загрозами, їх можливими наслідками для майбутнього планети, людства, певного суспільства і кожної людини. Крайні форми тривалого страху здатні спричинити смерть людини. Втім небезпідставні переживання, тривога і страх виявитися жертвою загальнопланетарних процесів, глобальних втрат, руйнувань, деградації природних умов, низької якості життя, поширення смертельних захворювань є потужним чинником подолання розповсюдженої серед народів світу індиферентності відносно глобальних проблем, формування відповідального ставлення до гуманізації глобальних відносин, готовності до наполегливої боротьби за підвищення ефективності діяльності людства, спрямованої на подолання світових небезпек.

Проте зміст базового в цьому контексті напряму розвитку глобалістичної свідомості має полягати не в тому, щоб налякати людство можливими наслідками його глобальної байдужості, а в об'єктивному інформуванні стосовно тенденцій глобального розвитку, враховуючи суспільні психічно-емоційні особливості, як основу для формування самостійних висновків.

Однією з найбільш примітивних і деструктивних глобалістичних емоцій є зневага, що формується на основі відчуття своєї переваги над природою чи певними категоріями людей, наприклад, над мешканцями найбідніших країн з боку заможних громадян розвинених держав. Така зневага нерідко стає причиною скорочення обсягів міжнародної допомоги країнам, що розвиваються, посилення диспропорцій глобального економічного розвитку, поширення бідності, епідемій, екологічних катастроф тощо. Емоційна зневага руйнує підвалини поважного ставлення до навколишнього світу, до всього людства з його проблемами і стражданнями, унеможливлює пріоритетність загальнолюдських цінностей у здійсненні глобальної координації. Формування зневаги як емоційної риси глобалістичної свідомості людства є вкрай недоцільним і небажаним. Натомість у контексті глобальної проблематики дедалі більше зростає актуальність виховання поваги як до світу природи, так і до кожної людської особистості.

Поряд із зневагою неабияку небезпеку мирному співіснуванню людей на планеті становлять емоції ненависті, ворожості, агресивності, що виявляються у прагненні заподіяти певній частині людства шкоду, збитки, страждання, аж до фізичного знищення уявного супротивника. Такі емоції зазвичай стають підґрунтям історично несправедливих воєн, кривавих загарбань, анексій, терористичних актів. Жертвами агресивності людства, звичайно, виявляються слабкі у військовому відношенні народи, соціально незахищені верстви населення. Зростання глобальної ворожості тягне за собою деформацію ідеологічних цінностей, посилення мілітаристських течій, перерозподіл матеріальних ресурсів на військові потреби, накопичення небезпечних для планети видів зброї, нехтування існуванням багатьох глобальних загроз та самим життям.

За таких умов одним із найважливіших завдань перед людством постає укорінення врівноважених емоцій миролюбності, бажання жити в мирі і злагоді з усіма народами світу. Поряд з національним, державним патріотизмом існує необхідність формування глобального патріотизму як любові до своєї планети, всього людства, що ґрунтується на усвідомленні єдності світу, його природної гармонійності, краси, рівності усіх націй, держав і людей. Глобальний патріотизм є од-

ним з найбільш корисних і необхідних видів глобалістичних емоцій, від розвитку якого залежатиме майбутнє всієї цивілізації. Повноцінний планетарний розвиток потребує виховання майбутніх поколінь у дусі любові до всього світу, прагненні до його гуманістичного зростання і вдосконалення на основі високих почуттів і позитивних емоцій.

Найпозитивнішою серед широкого спектра глобалістичних емоцій є радість, що виникає на основі відчуття успіху в подоланні глобальних проблем. Ознайомлення з тенденціями до зменшення світових обсягів викидів, шкідливих для озонового екрану, зростання рівня життя у країнах, що розвиваються, розвитку медицини і зниження світових показників смертності, усвідомлення інших визначних досягнень людства у боротьбі з глобальними небезпеками і диспропорціями зумовлює емоційне піднесення, настання радісного настрою. У результаті цього спостерігається посилення впевненості у власних силах, віри у можливість в майбутньому подолати більшість глобальних проблем і негараздів, забезпечити по-справжньому справедливий світовий порядок. Таким чином, емоції радості спроможні істотно впливати на активізацію діяльності людства щодо розв'язання проблем глобального масштабу, зміни рівня ефективності такої діяльності.

Радість сприяє розвитку творчості, появі пристрасті як тривалого почуття, заснованого на натхненному прагненні до вдосконалення системи глобальних відносин. Пристрасть у змаганні за справедливий світовий розвиток при зіткненні зі складними глобальними перешкодами значно посилюється, набуває ознак бурхливого емоційного потоку, що розкриває всю ширину природного потенціалу і життєвих сил людства, необхідних для світової гуманізації. Почуття пристрасті створює підґрунтя для самопожертви, самовідданої, відчайдушної боротьби за втілення у життя ідейних настанов щодо бажаної майбутньої долі планети.

Емоційна сфера глобалістичної свідомості, окрім перелічених, може включати в себе й інші види емоцій і почуттів, їх загальна сукупність забезпечує системність чуттєво-емоційного реагування на процеси, що відбуваються на загальнопланетарному рівні, зміни їх особливостей, причинно-наслідкових зв'язків, напрямів і результатів. Характеристики емоційного сприйняття глобальної дійсності відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні відповідних мотивацій до врівноваження сучасних глобальних тенденцій.

Під глобалістичною самосвідомістю слід розуміти спроможність здійснювати аналіз особливостей власної глобалістичної свідомості. Вивчення усіх перелічених сфер своєї глобалістичної свідомості відбувається через отримання нової інформації щодо глобальних проблем, поняття, структури, функцій, типології глобалістичної свідомості, зіставлення отриманих знань зі своїми поглядами, життєвими принципами, цінностями, політичними та іншими переконаннями. У процесі переоцінки власних настанов щодо глобального розвитку спостерігається зміна меж кола глобалістичних інтересів, їх переорієнтація на модерні цілі, розкриття принципово нових горизонтів глобального світобачення.

Отже, аналіз структурних компонентів глобалістичної свідомості засвідчує, що розвиток цієї форми суспільної свідомості виступає важливим чинником активізації боротьби людства за справедливе розв'язання глобальних проблем. Виховання людяності, почуття справедливості, турботливого відношення до навколишнього світу здатне надати істотний поштовх формуванню гуманізаційної глобалістичної свідомості як запоруки гармонізації глобальних відносин та становлення справедливого світового порядку. Висока актуальність досліджуваної проблематики зумовлює високу перспективність здійснення подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Література

1. *Бебик В. М.* Політична культура сучасної молоді / В. М. Бебик, М. Ф. Головатий, В. А. Ребкало. — Київ: А.Л.Д., 1996. — 112 с.

2. *Гаджиєв К. С.* Политическая наука: учеб. пособие / К. С. Гаджиєв. — [2-е изд.]. — Москва: Междунар. отношения, 1995. — 400 с.

3. *Ільїн В. В.* Філософія: підручник: в 2 ч. / В. В. Ільїн, Ю. І. Кулагін. — Ч. ІІ: Актуальні проблеми сучасності. — Київ: Альтерпрес, 2002. — 480 с.

4. *Колісніченко Р. М.* Глобалістична свідомість: поняття, структура, типологія / Р. М. Колісніченко // Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. — 2012. — Вип. 9. — С. 117–124. — (Серія 22 "Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін").

5. *Нагорна Л. П.* Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії / Л. П. Нагорна. — Київ: Стилос, 1997. — 278 с.

6. *Ольшанский Д.* Политическая психология / Д. Ольшанский. — Санкт-Петербург: Питер, 2002. — 576 с.

7. *Політологічний* енциклопедичний словник / [упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. — 2-ге вид., доп. і перероб. — Київ: Генеза, 2004. — 736 с.

8. *Політологія*: посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенко]. — Київ: Вид. центр "Академія", 1998. — 368 с.

9. *Політологія* / [Ф. М. Кирилюк, М. І. Обушний, М. І. Хилько та ін.]; за ред. Ф. М. Кирилюка. — Київ: Здоров'я, 2004. — 776 с.

10. *Філософія*: навч. посіб. / [Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрющенко та ін.]; за ред. І. Ф. Надольного. — 6-те вид., випр. і доп. — Київ: Вікар, 2006. — 455 с.

Гостра потреба у подоланні глобальних загроз, що останніми десятиліттями тенденційно посилюються, стає причиною високої актуальності здійснення ґрунтовних наукових досліджень сучасних особливостей і шляхів стимулювання розвитку глобалістичної свідомості людства.

Acute need overcome global threats, which in recent decades has reinforced biased, causes the high relevance of the thorough research of modern features and ways to stimulate the development of a globalized consciousness of humanity.

Острая потребность в преодолении глобальных угроз, которые в последние десятилетия тенденциозно усиливаются, становится причиной высокой актуальности осуществления основательных научных исследований современных особенностей и путей стимулирования развития глобалистического сознания человечества.

Надійшла 22 вересня 2016 р.